

Gotland

M. 15699 : 1-4.

Uppptecknat av
docent N.-A. Beringius, Lund.Bäls lq
(bott. n. tid.)Lagesman: f. hem. äg. Arvid Jakobsson
Källunge

Kallstena sv.

f. år 1880

uppt. år 1959

Räfsmakeri. s. 1-4.

(4 foton a sid. 4;
neg. II: 5:68:1-4.)

Gotlands län
Bäls tg. (Goth. m. länd.)
Vallstena sn

M. 15699:1.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Upptecknat av docent Nils-Arvid Bringéus, Lund, juli 1959.

Sagesman: F. hemmansägaren Arvid Jakobsson, f. 1880, . adr. Källunge.

Jakobssons började tillverkning av rivor för 5-6 år sedan då han överlät sin gård åt yngste sonen Karl-Exel. Gården hade J. haft sedan han gifte sig 1905. Den omfattade 25 tld åker, lika mycket skog och lika mycket impediment. Som svar på frågan varför han började rivor säger J. att han funderade på att ha något att ta sig till. De första åren hjälpte han till på gården och gjorde blott 10 - 20 st. Han höll ej så noga räkning på hur många rivor han gjorde, men det blev aldrig 50 st om året. Rivorna tillverkas i en gårdssmedja utan loft, som å J. själv har uppfört. Tillverkningen pågår alltjämt. Senast på uppteckningsdagen målades några rivor. Han har kört ut med cykel - senare moped - för att sälja rivor. Han kunde ha upptill 16 st. med sig. Han har besökt Fole, Vallstena, Källunge, Ekeby, Endre, Norrlanda, Gothem (bra), Bäl, Hörsne, Gothem var bäst. De rivmakare som funnits där var döda och därför ville folk köpa. De kunde även ringa hit och beställa. Dessutom har bönder från andra socknar varit här och hämtat rivor. Även hemslöjden i Visby har köpt lite. J. var inne vid hushållningssällskapet i Visby nyligen och sålde 6 st små rivor.

Beträffande andra rivmakare uppgäver J. att Ekeby skall finnas någon rivmakare alltjämt, liksom i Dalhem. I Gothem var en gammal man, nu död, som gjorde mycket räfsor. I Bjäs i Vallstena var en gammal gubbe som gjorde rivor när jag tjänade där 1897. Han dog strax efter. I varje socken fanns någon som gjorde rivor.

J:s stakar är av gran eller fur. Köpes vid sågen i mindre parti. Svårt att få tag i knaggfritt trä. J. tog efter Larsson i Bjerge, Vallstena - se om honom annan uppteckning - och gjorde bågar av ståltråd. Tidigare när han gjorde för

M. 15699:2.

eget behov var han nere i Boge och fick tag i bågvirke av vide eller rönn.

Typiskt för J:s rivor är att de saknar tapp. Tröjen fasthålls genom blecket som går runt. Det är 15 mm brett och 2 mm tjockt och nitas med nitar som han själv gör av koppartråd 4 mm tjock. Nitarna sågas av med såg och nitas med en hammare på smedstället. Bågarnas antal är numera blott 2. Tidigare var de 3. När de hade träbågar hade de alltid uppda tänder. Men J. har jämna tal. Numera blott 18, förr 20. De blev för tunga med 20.

Tröjen göres av ask och tänderna av ask. Sista åren har J. dock använt benved till tänderna. För de rivorna tar han 1 kr mer för de blivit starkare. Priset var från början 1:50 (för 50-60 år sedan). Nu tar J 7 kr för de bästa (sedan ett , ar år) och 6 för de andra. När J. började var priset 3:50. Tröjen hyvlas för hand liksom stakarna. Till stakarna har J. först skrubbyvel och sedan putshyvel båda raka hyvlar. Det går ej med rund hyvel, ty skaftet har olika grovlek, det skall vara spetsigt upptill. Efter hyvlingen putsas skaftet med sickling (kortändarna i vilka gjorts halvcirkelformiga urtag efter rivskaftets grovlek), och sandpapper, det senare fasthållet i ett handtag som är format efter skaftet.

När man fagade i rivorna förstördes mycket rivor. De höll ofta bara några dagar. Men man hade ej grövre rivor därtill.

Vid fastsättningen av staken sättes tröjen i kläm i ett bräde. De två ristarna i tröjens ändar - se inköpt exemplar - är lyx. Tröjen är blott obetydligt böjd. Borrningen sker för hand med spiralborr. Hålen borras efter ögonmått och rymmes därefter upp med ett järn. De skall vara grövre på undersidan. J. sätter inga huvud på sina rivtänder. Tänderna hugges först med yxa sedan stor fil. Han begagnar således ej kniv, men väl ett stämjärn vid tillverkningen av tänderna. Förr var tänderna runda eller fyrkantiga. Nu är de ovala utom i hålet. De

ovalare håller längre då de är längre på det hållet man drar emot sig. Värsta krukset är rivtändernas vinkel. Här är 45 grader ungefär. Längre människor vill ha mer rät vinkel. I gammal tid var skaften 4 aknar. J. har dem ej så långa nu, ($3\frac{1}{2}$ aln). De ville ta hela slaget i ett tag vid räkningen. J. känner ej laddriva med kamm. Han målar rivorna med blymönja. Andra hade dem blå eller rödbruna. Rivorna strykes bara en gång. Han signerar även sina rivor med färg svart färg. Namn och årtal, mest arabiska siffror, ibland romerska. J. har ej sett att andra rivmakare gjort detta. Han brukar göra 3-4 rivor åt gången. W. tillverkar även bethackor och betknivar (även smidet). - När vian ej begagnas skall den stå i skuggan annars spricker tröjen och staken blir krokig. - J. Har levererat 20 rivor till Allvena äng vid Vallstena kyrka när man fagade. Det var i gammal tid mest fruntimmer som fagade. De kunde hålla på i 14 dagar till 3 veckor med fagning. De lejde till fangning. Dagslönen var 50-60 öre och maten. Fagningshögen lades nere vid stammen på eken. De svedde lite av eken vart år. Eke är trögbränt.

Av J. erhöles som gåva en riva (med söndrigt skaft) av Gothemsrivmakaren Edvin Johansson, död för ett par år sedan. Han hade en järnstämpel som han slog i på sina rivor. Den erhållna var märkt KOWG (inbränt) = Konrad Olofsson, Wästerbjers, Gothem. Denna rivan är mycket "slak". Dylika slaka rivor användes särskilt i myrarna för att ej gripa så djupt och ta tuvor. - Av Adolf Andersson, Oppegårda, Vallstena, f. 1881 som brukade arbeta lite i J:s smedja erhöles en orvkrok. Han mindes ej annat än de lösa krokarna. Man högg både säd och hö med dessa liar - se foto -. Även ett sigdspån erhöles, gjord av mör ek av A. Andersson. Man tog ister och sandsten på den då man vädjade. När man var 12-13 år fick man börja slå. Beslagen tog man vara på från gamla orv. Har man tjock säd tar man ner kroken. Då man lärde sig slå hade man en kort sigd. Sigden är helt lik lien, bara lite kortare. - Gapstock obekant. Gav 6:- kr för fivan.

M. 15699: 4.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

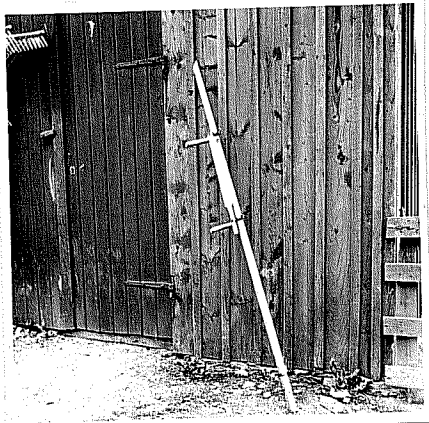
Neg. VI:5:68:1

A. Jakobssons gårdssmedja
och rivmakeriverkstad

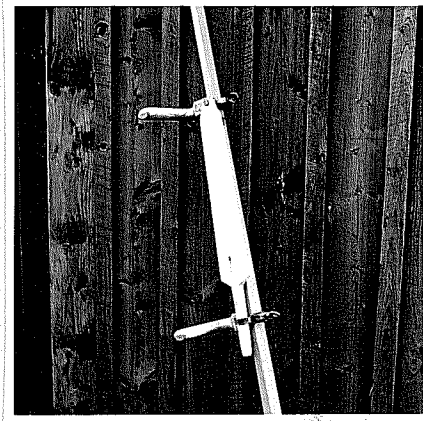
Neg. VI:5:68:2

A. Jakobsson utanför sin
rivmakeriverkstad

Neg. VI:5:68:3

Lieorv gjort av A. Andersson

Neg. VI:5:68:4

"Sigdspån" fäst på orvet.

Tillverkat av A. Andersson